

# Van begrijpend luisteren naar begrijpend lezen

## een werkwijze voor het basisonderwijs en het speciaal onderwijs

Monique Krings-Heussen

Het leesonderwijs start al in de onderbouw van het basisonderwijs. Op veel basisscholen wordt er gewerkt met interactief voorlezen. Deze manier van voorlezen heeft vele voordelen ten opzichte van het traditionele voorlezen. Kernpunten van het interactief voorlezen zijn boekoriëntatie, verhaalbegrip, inzicht in de functies van geschreven taal, spreken en luisteren en het uitbreiden van de woordenschat.

Basisscholen ervaren dat vooral het begrijpend lezen voor veel kinderen moeilijk is. Al in de onderbouw van de basisschool is het mogelijk dit actief te stimuleren. De afgelopen twee jaar heb ik als logopedist veel ervaring opgedaan met het stimuleren van het begrijpend luisteren, een vaardigheid die vooraf gaat aan het begrijpend lezen.

Bij het begrijpend luisteren wordt er spelenderwijs gewerkt aan het herkennen en begrijpen van oorzaak-gevolgrelaties, middel-doelrelaties, wie spelen er mee in het verhaal, waar speelt het verhaal zich af, etc. Daarnaast is het tijdsaspect (logische volgorde) een belangrijk kernpunt. In dit artikel de beschrijving van een interactief voorleesprogramma op een ZML-school.

**T**wee jaar geleden is begonnen met het opzetten van een interactief voorleesprogramma voor de bovenbouw van de Catharinaschool in Heerlen (een school voor zeer moeilijk lerende kinderen). Daarnaast is dit project opgestart voor een onderbouwgroep van het voortgezet speciaal onderwijs op dezelfde school.

Binnen het speciaal onderwijs wordt gewerkt met deels zelfontwikkelde leesprogramma's, waarbij het technisch lezen via kleine stapjes wordt aangeleerd. Het begrijpend lezen krijgt nog weinig aandacht. Het technisch lezen neemt een groot deel van de tijd in beslag en loopt door tot in groep 2 van het voortgezet speciaal onderwijs (VSO).

Omdat geschreven taal en met name het begrijpen van geschreven taal een belangrijke plaats inneemt binnen onze maatschappij is het belangrijk om dit onderdeel vaak aan de orde te laten komen. Een geschikte manier is het *begrijpend luisteren*.

### DE LEERDOELEN

De leerdoelen van deze interactieve voorleeslessen zijn:

1. Kinderen ervaring op te laten doen met het actief betrokken luisteren naar een verhaal (kritisch luisteren), waarbij aangesloten wordt bij hun belevingswereld.
2. De leerlingen stimuleren om taal te gebruiken en zo nog meer taal te verwerven. Ze krijgen daarmee de beschikking over een middel om te denken en informatie op te doen en over een maatschappelijk bruikbaar communicatie-instrument.
3. Het uitbreiden van passieve en actieve woordenschat.

4. Het leren luisteren naar elkaar, het adequaat reageren op elkaar en leren van elkaar.

5. Het stimuleren van de denkontwikkeling (relaties leggen, afhankelijk van het niveau binnen en/of buiten de hier en nu situatie).

6. Het toetsen en koppelen van een verhaal aan de eigen belevingen.

### LESOPBOUW

Er vindt in de groep een korte introductie plaats van het voor te lezen boek. In dit project werd er gebruik gemaakt van verschillende boeken uit de serie *Hennie de Heks* van Korky Paul & Valerie Thomas (Sjaloom & Wildeboer, 2004) en van het boek *Platvoetje*, door Ingrid en Dieter Schubert (Lemniscaat, 1997). Na de introductie wordt het boek interactief voorgelezen. Dit betekent dat de kinderen niet passief hoeven te luisteren naar het verhaal, maar dat er juist actieve betrokkenheid wordt gevraagd.

Dit kan op de volgende manieren:

1. Door het stellen van ja/nee-vragen (Is Hennie boos op Helmer?).
2. Door het stellen van een keuzevraag (Is Hennie boos of verdrietig?).

3. Door het stellen van een vraagwoordvraag (Waarom is Hennie boos op Helmer?).

Afhankelijk van het cognitieve niveau van een kind kun je gebruik maak van bovengenoemde vraagmogelijkheden.

Na het voorlezen van het boek vinden verwerkingsactiviteiten plaats. Hiervoor wordt een van het boek gemaakte logische reeks van 8 tekeningen en 8 bijbehorende korte zinnen (AVI-2/3) gebruikt. De niet-lezers krijgen de logische reeks plaatjes en de lezers uit de groep krijgen de bijbehorende zin. De kinderen zitten in een kring. Het verhaal wordt met behulp van het boek gereconstrueerd:

- Wat is het begin van het verhaal (eerste plaatje van de logische reeks)?
- Wie heeft de bijbehorende zin (deze wordt voorgelezen)?

De plaatjes worden van boven naar beneden gelegd. Voordurend wordt gecontroleerd of de verhaalopbouw en volgorde kloppen (het begin, midden en het eind van een verhaal). Daarnaast wordt er gepraat over het verhaal door middel van het stellen van verwerkingsvragen met behulp van vraagwoorden (Wie? Wat? Waar? Waarom? Hoe? Met wie?).

Daarna wordt er individueel gewerkt door middel van verwerkingstekenopdrachten.

Hierbij wordt met bladen gewerkt, waarbij een element van het verhaal eruit gehaald wordt.

Vervolgens wordt er door middel van verwerkingsbladen gewerkt aan het uitbreiden van de woordenschat. Een voldoende woordenschat is een belangrijke voorwaarde voor het begrijpend kunnen lezen.

Het toetsen van het luisterbegrip wordt vooral bereikt door middel van de verwerkingstekenopdrachten en in een latere fase door het maken van multiplechoicevragen bij de verschillende verhalen.

Om de lessen gevarieerd te houden wordt er niet alleen met prentenboeken gewerkt, maar ook met kijkverhalen van bijvoorbeeld de sprookjeskast (schooltelevisie) en met verhalen uit leesboeken voor oudere kinderen. Ook worden stripverhalen aangeboden, waarbij de kinderen zelf een verhaal moeten maken met behulp van de lege ballonnen in het beeldverhaal. Soms wordt er gewerkt met logische reeksen.

Van de verschillende verwerkingsbladen wordt voor ieder kind een map samengesteld die aan het eind van het schooljaar mee naar huis mag.

#### AANVULLENDE EN VERSTERKENDE ACTIVITEITEN

Naast de meer cognitieve verwerkingsactiviteiten is het ook erg zinvol om andere verwerkingsactiviteiten met de kinderen te doen. Mogelijkheden daarvoor zijn bijvoorbeeld drama, liedjes over het thema van het boek of knutselactiviteiten.

Het is leuk om het voorgelezen boek in de klas neer te zetten met enkele voorwerpen en verkleedkleden erbij, zodat de kinderen het boek kunnen naspelen. Zet enkele voorwerpen op een tafel en zet er woordkaartjes bij. Natuurlijk mogen de kin-

Enkele voorbeelden van vragen die als tekenopdracht gegeven kunnen worden.

- WIE speelden er mee in het verhaal (mensen / dieren)?
- WIE NOG MEER?
- WAAR speelde het verhaal zich af?
- WAT gebeurde er in het verhaal of een specifieke vraag zoals bijv. WAT deed de heks met de poes?
- WAAROM?
- HOE?
- Teken het BEGIN van het verhaal.
- Teken het EIND van het verhaal.
- Wat gebeurde er tijdens het verhaal. MIDDEN?
- Wat was het PROBLEEM in het verhaal?
- Wat was de OPLOSSING in het verhaal?

Deze vragen worden tevens verduidelijkt op het verwerkingsblad door gebruik te maken van picto's. Deze picto's zijn o.a. te vinden in het boek *Stimulerende lees- en schrijfactiviteiten in de onderbouw*. Zie literatuurlijst



Wat is het probleem van Platvoetje?



Wat was de oplossing voor dit probleem?

deren met de voorwerpen en kleding spelen. Aan het eind van de speeltijd worden de voorwerpen weer met hulp van de juf bij de woordkaartjes gezet.

Enkele voorbeelden van geletterdheidsactiviteiten bij een boek zijn samen een taart bakken (recept omzetten in pictovorm), een brief of een kaart schrijven, een toverspreuk maken (laat kinderen kiezen uit



Uit: Platvoetje, Ingria & Dieter Schubert, Lemmisaat (1997)



### Platvoetje schreef Nikkie een brief. Wat zou Nikkie terugschrijven?

letters, blauwe medeklinkers en oranje klinkers. Ze mogen de letters zelf neerleggen en overschrijven op een strook papier, daaronder komt te staan wat voor betekenis het kind aan het toverwoord geeft. De juf leest de toverspreuk voor).

Door middel van drama kunnen kinderen dichter bij de gevoelens komen die bij een verhaal horen. Het zich verplaatsen in een situatie met de daarbij behorende gevoelens geeft ook de mogelijkheid tot het in gesprek komen over de eigen gevoelens van een kind. Ook de begrippen fantasie en werkelijkheid komen zo uitgebreid aan de orde. Bij oudere kinderen is het ook mogelijk met het eind van een verhaal te spelen door kinderen zelf de afloop van het verhaal te laten verzinnen. Dit kan bijvoorbeeld in drama of mime worden uitgebeeld. Een groepje kinderen verzint een nieuw einde aan het verhaal. Het groepje verdeelt zelf de taken. Een van de kinderen schrijft het nieuwe einde op, een kind is voorlezer en er zijn spelers van het verhaal (informeer naar coöperatief leren).



Monique Krings

De opdracht was: Maak zelf een toverspreuk. Lars kreeg letters aangeboden waaruit hij mocht kiezen. Daarna schreef hij ze over op een kaartje. De betekenis van het toverwoord werd eronder gezet.



Monique Krings

### EVALUATIE

Aan het eind van het schooljaar werden de doelen van de lessen geëvalueerd door de groepsleerkrachten van de ZML-school. De knelpunten die hieruit naar voren kwamen, worden meegenomen in het volgende schooljaar:

- Er was binnen de groep te weinig tijd om optimaal gebruik te maken van deze werkwijze, waardoor de introductie van het voor te lezen boek vaak te kort was en het uitleggen en maken en bespreken van de werkbladen niet altijd optimaal lukte.
- Er moet meer gedifferentieerd worden naar niveau wat betreft het betrekken van kinderen bij het verhaal. Vooral de kinderen met een laag cognitief niveau komen te weinig aan bod bij het terugkoppelen van het verhaal naar hun eigen belevingswereld.

Naar aanleiding van deze evaluatie zal voor het komende schooljaar meer ruimte in het rooster worden gemaakt.

Om daarnaast de kinderen (met een laag cognitief niveau) nog meer te laten profiteren van het interac-

tief voorlezen is belangrijk het verhaal in een klein groepje van zwakke kinderen vooraf voor te lezen (pre-teaching). Door het stellen van ja/nee-vragen en keuzevragen kunnen de kinderen actiever bij het verhaal worden betrokken.

Het vaker voorlezen van een verhaal is erg belangrijk voor de verwerking van een verhaal. Het maken van een boekenflap waar de nodige kernbegrippen worden aangegeven door middel van picto's, tekeningen en geschreven taal is een leuke en leerzame manier om kinderen te helpen het verhaal te begrijpen. Op zo'n flap kan een kopie van de voorkant van het boek staan met een korte samenvatting van het verhaal. Daarnaast wordt de titel, schrijver en tekenaar aangegeven. Ook kan de leerkracht en/of logopedist hier met een tekening de onderdelen *Wie?*, *Waar?* en *Wat?* uitbeelden. Daarnaast kan er nog een luistervraag bij gezet worden (een voorbeeld van een boekenflap is te vinden op de site van digischool, ABC van de site, voorlezen, boekenflap). Verwerkingsbladen kunnen na het gezamenlijk lezen op niveau worden aangeboden.

### TOEPASBAARHEID

Naast het speciaal onderwijs is deze manier van werken ook goed te gebruiken in het reguliere basisonderwijs. Totnogtoe werd er vooral binnen de onderbouw van het basisonderwijs gewerkt met interactief voorlezen, maar ook binnen de middenbouw en zelfs binnen de

bovenbouw is deze manier van werken in een aangepaste vorm uitstekend toe te passen.

Binnen de bovenbouw kunnen de zwakke lezers en de kinderen die thuis weinig in aanraking komen met geschreven taal doormiddel van interactief voorlezen van bijvoorbeeld verschillende soorten teksten (krantenartikelen, tijdschriftartikelen, leerteksten, voorleesverhalen etc.) op een veilige en prettige manier ervaring opdoen met geschreven taal. Naar aanleiding van een krantenartikel kan er door een kind of een groepje kinderen bijvoorbeeld een collage gemaakt worden van plaatjes die passen bij het onderwerp. Ook het maken van een tekening, gedicht, rebus, woordzoeker of zelfs rap-tekst, sketch of toneelstukje behoort tot de mogelijkheden. Kijk eens naar de interesse van het individuele kind (meervoudige intelligentie). Ook het werken met logische reeksen en teksten op passend AVI-niveau van prentenboeken is een leuke manier om ervaring op te doen met geschreven taal en verhaalbegrip.

Sommige scholen laten kinderen uit de bovenbouw voorlezen in de onderbouw. Dit is eveneens een manier om kinderen verhaalbegrip te laten opdoen. Ook de zwakkere lezer kan hiervoor ingezet worden. Deze kinderen kunnen daarnaast actief participeren in het aanbieden van de verwerkingsmogelijkheden. Op deze manier doen zij positieve ervaringen op met geschreven taal.

*De auteur is de afgelopen twee jaar werkzaam geweest als logopedist voor de bovenbouw en de VSO-afdeling van een ZML-school. Momenteel werkt zij als onderwijslogopedist voor Consent.*

#### LITERATUUR:

- Robbe, R, *Begrijpend lezen*, (2002) Wolters-Noordhoff B.V. (ISBN: 90-01-75773-1)
- Wentink, H & Verhoeven, L *Protocol leesproblemen en dyslexie* (2001) Nijmegen expertisecentrum Nederlands. (ISBN 90 5554 182 6)
- Wentink, H & Verhoeven, L *Protocol leesproblemen en dyslexie voor groep 5 – 8*, (2004) Nijmegen expertisecentrum Nederlands. (ISBN 90 77529 071)
- Van Kleef, M en Tomesen, M; *Stimulerende lees en schrijfactiviteiten in de onderbouw* (2002) Nijmegen expertisecentrum Nederlands. (ISBN 90 77529 05 5)
- Van Elsäcker, W & Verhoeven, L, *Interactief lezen en schrijven*, (2001) Nijmegen expertisecentrum Nederlands. (ISBN 90 5554 168 0)
- Artikel; Douma, N.M en Konink, M.E, *Hoe zinvol is auditieve training*, tijdschrift voor RT (2004/1 pagina 4 t/m 10)

## Meer informatie

Extra informatie kunt u vinden op de website van Consent, onderwijsbegeleiding en innovatie, [www.obd-consent.nl](http://www.obd-consent.nl) (informeer naar de mogelijkheden van logopedie, MLCOOP, interactief voorlezen, piramide en speelplezier.)

Een leuke informatieve site is van basisschool de Veldblom uit Kerkrade: [www.veldblom.nl](http://www.veldblom.nl) onder het kopje okp-activiteiten (onderwijskansenplan). Verderop in deze JSW kunt u in de rubriek *In Beeld foto's* bekijken van het interactief voorlezen op deze school.

Naast de zelfgemaakte materialen kunt u veel materiaal van internet halen: [www.digischool/po/community12.nl](http://www.digischool/po/community12.nl), [www.kleutergroep.nl](http://www.kleutergroep.nl) en [www.kleurplaten.nl](http://www.kleurplaten.nl).

Voor informatie over de mogelijkheden van interactief voorlezen binnen het speciaal onderwijs en/of regulier onderwijs kunt u contact met de auteur: [m.krings@obd-consent.nl](mailto:m.krings@obd-consent.nl) of telefonisch 06-52028475 na 18.00.

## Portret



### Alvin

vormde, begin vorig jaar, samen met drie andere jongens groep 6. Hij was stevig gebouwd, had kortgeknipt rossig haar en een aanstekelijke lach. Het was die lach die hem snel populair maakte bij de kinderen van groep 7 toen de twee groepen werden samengevoegd. Alvin en ik deelden dezelfde, misschien wat flauwe, humor. Zo moest hij verschrikkelijk lachen toen hij merkte dat ik de twee kleine cactussen op mijn bureau aansprak met Harry en Anton.

Ik vertelde hem dat planten, vooral cactussen, heel gevoelig waren en dat ze het prettig vonden als je tegen ze sprak. Alvin vond het allemaal fantastisch en speelde vanaf dat moment het spel enthousiast mee...

Thuis viel er voor Alvin minder te lachen. Zijn vader had het gezin verlaten en had sindsdien geen contact meer opgenomen. Alvins moeder kon de opvoeding van Alvin en zijn broertje al snel niet meer aan en de kinderen werden tijdelijk in een gezinsvervangend tehuis geplaatst. Tegen het einde van het schooljaar nam Alvin afscheid want er was voor hem in Zaandam een pleeggezin gevonden. Het nieuwe schooljaar was nog maar net begonnen toen ik een mailtje van Alvin ontving waarin hij vertelde dat het goed met hem ging. Toch miste hij de groep nog flink en vooral Harry en Anton. Ik antwoordde dat het goed ging met de groep en dat ze hem snel zouden schrijven maar dat de twee cactussen erg stil waren geworden sinds zijn vertrek. Ik opperde dat het misschien beter zou zijn als ook zij de overstap naar Zaandam zouden maken... Terwijl ik mijn antwoord verzond hoorde ik in gedachte al zijn bulderende lach.

*Tekst en illustratie: Nils Smit.  
Nils Smit is werkzaam op basisschool 't Prisma in Purmerend*